

Klarspråk.

BULLETIN FRÅN SPRÅKRÅDET NUMMER 2009|4

Ett gemensamt språk – för demokratin



ÄNTLIGEN HAR Sverige – från och med den 1 juli i år – fått en språklag! Det är en viktig politisk signal som markerar att i

Sverige är vårt gemensamma språk svenska. Att ha ett gemensamt språk, som alla kan tala och förstå, är en avgörande förutsättning för en demokrati värd namnet. Genom lagen stärks också de nationella minoritetsspråkens och det svenska teckenspråkets ställning. Dessutom ges det allmänna ett särskilt ansvar för att främja dessa språk. Språklagen är ett starkt verktyg för att främja språklig mångfald, både inom Sverige och i internationella sammanhang.

Det är också viktigt att språket i offentlig verksamhet utvecklas och samtidigt är värdat, enkelt och begripligt. Här har alla myndigheter ett ansvar.

Att vi dessutom den 1 januari 2010 får en ny lag om nationella minoriteter och minoritetsspråk är glädjande. Den kommer bland annat att öka möjligheterna för enskilda att använda samiska, finska och meänkieli.

Dessa satsningar har stor betydelse – både praktiskt och symboliskt.

Lena Adelsohn Liljeroth
kulturminister

Nu ska lagen tolkas

Språklagen är snart halvårsgammal. Frågan är hur den ska tolkas. Svenska ska kunna användas inom alla samhällsområden, står det i lagen. Det innebär till exempel att ett universitet eller ett forskningsråd inte kan kräva att en ansökan ska vara skriven på något annat språk än svenska. Det bekräftas av det första JO-beslutet som hänvisar till språklagen (läs mer om detta på sidan 2). Också myndighetsnamn ska vara på svenska, liksom webbadresser och e-postadresser. Att använda engelska namn är kanske inte det allvarligaste brottet mot språklagen, men det är helt klart olämpligt språkbruk.

Språket i offentlig verksamhet ska ju vara värdat, enkelt och begripligt, enligt lagen. Det är en skärpning av kravet på klarspråk jämfört med formuleringen i förvaltningslagen från 1986 där det sägs att myndigheterna ska "sträva efter att uttrycka sig lättbegripligt". Kravet på begripligt språk gäller inte bara svenskan i Sverige, det gäller alla språk som används i offentlig verksamhet i Sverige, liksom de svenska texter som produceras inom EU:s institutioner. Det gäller att se upp med översättningar, till minoritetsspråken och till svenska. Billigast är tyvärr inte bäst.

Flerspråkig myndighetsinformation är en logisk följd av språklagen. Det

allmänna har ett särskilt ansvar för att skydda och främja de nationella minoritetsspråken. En viktig aspekt av att främja språken är att se till att de syns i samhället, exempelvis på myndigheternas webbplatser. Det handlar alltså inte bara om att information ska finnas på minoritetsspråken för

begriplighetens skull, utan också för synlighetens. Varje myndighet måste dessutom göra en bedömning av vilka andra språkgrupper som kan tänkas vara i behov av deras information. I en kommun med många albanska talare är det självklart att

information om skola, hälsovård etc. ska finnas på albanska.

Vid årsskiftet träder en ny lag om nationella minoriteter och minoritetsspråk i kraft. Inom de särskilda förvaltningsområdena ska myndigheterna ge service på samiska, finska och meänkieli. Också utanför förvaltningsområdena ska myndigheterna ge service på dessa språk – om det finns personal som behärskar språken. Myndigheter som vill uppfylla lagens intentioner bör alltså aktivt söka efter språkkunnig personal vid nytillsättningar.

Lena Ekberg
chef för Språkrådet

● ● "Flerspråkig information är en logisk följd av språklagen."

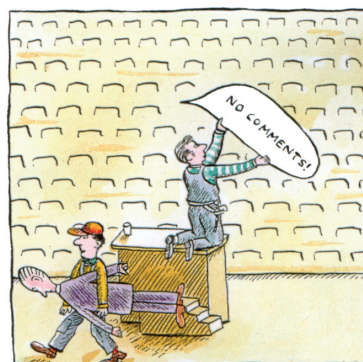


Bild: Robert Nyberg.

21 sätt att följa språklagen

”Språket i offentlig verksamhet ska vara värdat, enkelt och begripligt.” Så lyder paragraf elva i språklagen. Men hur lyder man lagen? Olle Josephson, Språkrådets förre chef, tolkar lagen i tjuo en enkla råd.

● ● Språklagens förarbeten, regeringens proposition 2008/09:153, diskuterar på sidan 32 de tre nyckelorden i paragraf 11. Det ger goda utgångspunkter för att tolka lagen.

Ett **värdat** språk ”ska följa gängse språknormer”. Följ *Svenska Akademiens ordlista*! Stava *mejl*, skriv *policier* i plural och välj fritt mellan *framledes* och *framdeles*. Följ *Svarta listan*! – skriv inte *ankomma*, *bestrida* eller *föranleda* även om orden står i Akademiens ordlista. Nya engelskspråkiga uttryck ger ett jargongartat, ovärdat intryck. Skriv inte *executive summary* utan *inledande sammanfattning*. Följ *Myndigheternas skrivregler* och *Svenska skrivregler*! Använd termerna i *Rikstermbanken.se*, där en mängd termer finns samlade!

Ett **enkelt** språk ”ska ligga relativt

nära talspråket”. Välj därför det mer talspråksnära uttrycket i valet mellan två i övrigt likvärdiga konstruktioner! Skriv ”Vi har skjutit på byggstarten som vi först planerade till september”, inte ”Den till september planerade byggstarten har senarelagts”.

Men man kan inte skriva som man talar. Det handlar ofta om att ransonera småord. Skriv ”Simhallen måste renoveras”, inte ”Nu är det så att simhallen måste renoveras”.

Nästa råd gäller hela texten: Bygg en enkel och logisk textstruktur! Formulera huvudbudskapet tidigt och tydligt! Lägg det viktiga i början av texten och i början av stycket! Använd ord och uttryck som binder ihop texten (t.ex. *det beror på*, *en följd är*, *däremot*, *till detta kommer*)! Utnyttja metatext (*I det här avsnittet behandlas...*, *Sammanfattningsvis...*)! Formulera informativa rubriker som avspeglar textens struktur!

Använd enkla ord: Definiera facktermer! Så fort man inte är säker på att läsaren begriper en fackterm ska den definieras. Var försiktig med ämnesord som inte är regelrätta termer men som används mycket inom ämnet. En språkvetare kan gärna skriva

substantiv och *pronomen*, men låta bli *segmentera*, *diskurs* och *rekontextualisera*.

Ett **begripligt** språk ska ”vara anpassat så att mottagaren bör kunna förstå”. Alltså: Tänk på mottagaren! Vad är mottagarens syfte med att läsa texten? Detta råd kan vara knepigt när man har många och okända mottagare, men då bör man tänka sig en läsare som är klok men saknar förkunskaper.

Tänk på genren! Kraven på disposition, ordval och stil är helt olika för olika genrer som författningar, rapporter, pm, brev. Ta alltid reda på de specifika genrekraven.

Skriv gärna tillsammans med andra, men klipp och klistra inte! Texter som består av delar av tidigare texter blir inkonsekventa i innehållsstruktur, perspektiv och stilläge.

Läs din text högt! När man märker att man inte längre tänker på vad man läser, är det något fel. Låt andra läsa igenom din text! Be dem svara på frågan ”vad är huvudbudskapet?” Kan de inte svara med en eller två meningar, bör texten ses över.

Olle Josephson

Första JO-beslutet om språklagen

● ● JO har för första gången fattat beslut om tillämpning av språklagen. Forskningsrådet Formas har felaktigt krävt att ansökningar om forskningsfinansiering ska vara skrivna på engelska. En forskare som hade skrivit sin ansökan på svenska fick sin ansökan avslagen för att den inte var skriven på engelska. JO skriver i sitt beslut att det alltid ska vara möjligt att kommunicera med svenska myndigheter på svenska. En forskningsmyndighet kan därför inte kräva att en ansökan ska skrivas på annat språk än svenska.

Några frågor till justitieombuds-

man Hans-Gunnar Axberger:

Vad får beslutet för effekter rent konkret för forskningsrådet? På vilket sätt måste de rätta sig efter beslutet?

Myndigheter måste inte lyda JO, men de måste följa lagarna. Språklagen är enligt min mening tydlig på den här punkten. En annan sak är att lagen nog inte tar tillräcklig hänsyn till hur verkligheten ser ut i forskarvärlden. Det har jag också noterat i beslutet. Lagen kan behöva nyanseras.

Kan en myndighet som använder engelsk terminologi inom vissa om-

råden åläggas att även skapa och använda svenska termer?

I språklagen finns en bestämmelse (12 §) som säger att myndigheter har ett särskilt ansvar för att svensk terminologi utvecklas och används. Så ja, i princip kan man säga att de är ålagda att skapa svenska termer, och att använda sådana där de finns.

Läs beslutet på www.jo.se.



Hans-Gunnar Axberger, justitieombudsman

Vad heter "glottophagy" på svenska?

Försök att beskriva dina krångligaste arbetsuppgifter på engelska. Det är kanske inte så lätt; det som är svårt att förklara på svenska är ännu svårare på engelska. Engelskan vinner allt mer mark i Sverige. Det är inte bara negativt; vi behöver vara bra på engelska. Men det är problematiskt när engelskan ersätter svenskan och de andra språken i Sverige inom viktiga områden.

● ● Enligt språklagen har myndigheter ett särskilt ansvar för att svenskan finns tillgänglig, används och utvecklas. För landets lärosäten är detta särskilt angeläget, eftersom språkbytet till engelska nått långt där. I januari kommer en rapport från Språkrådet om språksituationen inom högre utbildning och forskning. Resultaten visar på en motsättning mellan interna-

tionalisering och värnande av svenskan som vetenskapligt språk. Omkring 65 procent av programmen på avancerad nivå har engelska som undervisnings-språk. I genomsnitt är 87 procent av alla avhandlingar engelskspråkiga. Svenska används främst för undervisning på lägre nivåer och för populariseringar av forskningsresultat, men engelska är vetenskapsspråket. Det är både bekymmersamt för studenters inlärning och för utvecklingen av svenska språket. Att människor tänker bäst på sitt bästa språk gäller ju också för studenter, lärare och forskare.

Men det finns också ljuspunkter i utvecklingen: allt fler engelskspråkiga avhandlingar har sammanfattningar på svenska, och utvecklingen ser särskilt ljus ut inom naturvetenskapliga ämnen. Att sammanfattningar på svenska blir vanligare är bra för det svenska fackspråket. Kanske är det genom att heja på en sådan utveckling som svenskan har störst chanser att överleva som komplett och samhällsbärande språk.

"Glottophagy" översätts med en vetenskaplig term till "glottofagi". Det betecknar den språkbytesprocess som slutligen leder till språkdöd – ett hemskt ord som alla förstår.

Linus Salö

Linus Salö har undersökt språkval och språkanvändning inom högre utbildning och forskning. Håll utkik efter rapporten på Språkrådets webbplats.



Bild:
Robert Nyberg

Språkfrågan

Brott utan straff

En kommun skriver på sin webbplats att den vill profileras sig som *outdoorkommun*. En myndighet undrar om man kan ha meddelanden bara på engelska i anställdas röstbrevlådor. Ett företag informerar sina kunder om att de ägnar sig åt *event marketing*. Är det här tre brott mot språklagen?

Språklagen säger ingenting om enskilda ord och uttryck. Den säger dock att den offentliga svenskan ska vara värdad, enkel och begriplig. Kanske förstår läsaren vad en *outdoorkommun* är, men det vore begripligare och mer i lagens anda att välja ett svenskt uttryck. Varför inte helt enkelt skriva att man har många utomhusaktiviteter eller att man är en friluftskommun?

Hur är det med myndigheten som ville ha röstmeddelanden på engelska då? För anställda med många utländska kontakter kan det kanske vara lämpligt, men meddelandet ska även finnas på svenska. Engelska får inte vara det enda som erbjuds.

Kan någon på kommunen eller myndigheten bli straffad? Nej. Språklagen innehåller inga straffbestämmelser. Däremot går det att göra en anmälan till Justitieombudsmannen eller Justitiekanslern.

Företag, slutligen, berörs inte av språklagen. Den gäller för organ som bedriver offentlig verksamhet. Ett företag får alltså uttrycka sig hur ovärdat, krångligt och obegripligt det vill i kontakten med sina kunder. Dumt? Javisst. Olagligt? Nej.

Anna Antonsson



Klarsprådkristallen 2010

Arbetar din myndighet eller kommun med språkvård? I så fall har ni chansen att vinna Klarsprådkristallen 2010. Priset kan gå till myndigheter, kommuner eller landsting.

Klarsprådkristallen – priset för en klar och begriplig offentlig svenska – har delats ut elva gånger sedan 1998. År 2010 är temat för tävlingen:

Webbtexter

Alla offentliga organ har webbplatser och skriver en mängd webbtexter. Skicka in en eller flera webbtexter och motivera nomineringen väl!

Dessutom är tävlingen öppen för en speciell genre:

Domar och domstolsbeslut

Denna kategori är öppen för domstolar. Skicka in ett eller flera exempel på en välskrivna dom!

Vinnaren utses av en jury med bred kompetens inom förvaltning, språk och kommunikation. Juryen bedömer såväl utformningen av texterna som det klarspråksarbete som lett fram till dem. Nomineringsblankett finns på www.sprakradet.se/klarsprådkristallen.

Vi behöver ditt bidrag senast den **26 februari 2010**.

Priset kommer att delas ut på Språkrådets konferens Språkrådsdagen i Stockholm den 6 maj 2010.

Notiser

Internationell klarspråkskonferens



PLAIN LANGUAGE Association International anordnade sin sjunde klarspråkskonferens den 15–17 oktober 2009 i Sydney, Australien. Det övergripande temat för konferensen var "Raising the standard". Plenarföreläsningar och paneldebatter på teman som *Plain language and the global financial crisis*, *Plain language laws*, *International state of plain language*, *Professionalising plain language* varvades med ett fyrtiotal seminarier. Eva Olovsson från Språkrådet och Anne-Marie Hasselrot från Justitiedepartementet föreläste om det svenska klarspråksarbetet.

Clarity Sverige

CLARITY ÄR EN internationell förening för jurister och intresserade lekmän. Föreningens syfte är att främja ett klart och begripligt juridiskt språk. En svensk underwebbplats har nyligen skapats. Adressen dit är clarity-international.net/Sweden. På de svenska sidorna kan man bl.a. läsa mer om litteratur och forskning om juridiskt språk.

Svensk ordbok

Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien (ej att förväxla med *Svenska Akademiens ordbok*) är en stor nusvensk definitionsordbok som kommit ut under hösten. Den ger en ingående beskrivning av modern svenska med tyngdpunkt på ordens betydelse och användning, i kombination



med historiska uppgifter.

Det finns utförliga uppgifter om uttal, betydelser, etymologier, historia och konstruktioner. Dessutom finns det en mängd rutor med citat, bevingade ord och råd i vanliga språkvårdsfrågor, vilket är en nyhet i svenska ordböcker.

Ordboken innehåller 65 000 uppslagsord och omfånget är 3 700 sidor fördelade på två band i en box. Den kommer även att ges ut i en elektronisk version. Årets julklapp, kanske?

Substantivet *beslut* kan kombineras med två olika s.k. funktionsverb, *fatta* och *ta*. Uttrycket *ta beslut* har tidigare ansetts sämre än *fatta beslut* men numera får de båda uttrycken anses likvärdiga.

Ett exempel ur Svensk ordbok.

Klarspråk.

Ett informationsblad från Språkrådet, språkvårdsavdelningen inom Institutet för språk och folkminnen.
Box 20057, 104 60 Stockholm
Ansvarig utgivare: Lena Ekberg
Redaktör: Eva Olovsson
Tfn (växel): 08-442 42 00
Fax: 08-455 42 26
E-post: klarsprak@sprakradet.se
Webbplats: www.sprakradet.se
Tryck: Katarina tryck AB.

 Institutet för
språk och folkminnen
SPRÅKRÅDET